

4. Одаренность детей: выявление, развитие, поддержка : сб. статей / [под ред. А.З. Иоголевича]. – Челябинск, 1996. – 119 с.
5. Одаренные дети : пер. с англ. – М., 1991. – 376 с.
6. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М., 1986. – 303 с.
7. Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language. – N. Y., 1989.

ЛЕЛЕКА С.М., ШАПАРЕНКО Х.А.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна соціокультурна ситуація, що склалася в Україні, характеризується руйнуванням старої системи цінностей, яка існувала протягом десятиліть, і досить повільним створенням нової, утвердженням пріоритету матеріальних цінностей над духовними, недовірою до державної влади, прагненнями людей у всьому розраховувати на власні сили, що призводить до ціннісно-сислової дезорієнтації, зростання індивідуальної спрямованості особистості, її відокремлення від інших людей, від суспільного життя, від цінностей культури й супроводжується спотвореним мисленням, антигуманними діями, порушенням закону, зростанням злочинності, хабарництва. Усе це негативно впливає на формування в сучасній молоді людяності та гармонійності у відносинах з іншими людьми і, у свою чергу, викликає суперечність між постановкою завдань з боку суспільства щодо гармонійного й духовного розвитку особистості та наявним станом реалізації цих завдань.

Соціальність як результат соціального виховання несе в собі ідею самозбереження соціуму, людства в цілому, ідею єдності та гармонійної взаємодії людей різних соціально-вікових і професійних груп, національностей, віросповідання та класової належності. Вивчення цього соціально-педагогічного явища, його глибокий, детальний аналіз потребують визначення методологічних засад, що надасть можливість для з'ясування основних наукових підходів до вивчення зазначеної проблеми.

Мета статті – розкрити розвиток соціальності як педагогічної проблеми та визначити особливості розвитку соціальності в дітей старшого дошкільного віку.

Перегляд психолого-педагогічної літератури з проблеми соціальності дає змогу зробити висновок про те, що педагоги не широко вживають термін “соціальність”, хоча соціальність досить давно досліджують соціологи, філософи, психологи. Так, у статті А. Брушлинського “Соціальність суб’єкта і суб’єкт соціальності” узагальнено різні підходи до розуміння терміна “соціальність” та підкреслено існування цього поняття, що розробляється у філософській, соціологічній, педагогічній, психологічній науці вже понад 100 років [1, с. 4].

Філософи вважають “...розвиток форм самої соціальності в ході залучення індивіда до системи нових суспільних зв’язків і залежностей” результатом соціалізації [2, с. 318–319].

У дослідженні І. Корсун результатом соціалізації є конкретно-історична форма соціальності індивіда, яка розвивається у взаємодії індивіда та суспільства на основі предметно-перетворювальної діяльності індивіда, що знов підтверджує думку про те, що соціальність є результатом соціалізації [3, с. 8].

К. Буслов розуміє “соціальність” як злиття суспільних інтересів з особистими, єдність людей, яка виявляється у відносинах між людьми, між особистіс-

тю та суспільством, відображається в сенсі її життя, розкриває людську суть у соціальній творчості, тобто виявляється в усіх сферах життєдіяльності особистості (у побуті, сім'ї, праці, дозвіллі тощо).

За К. Бусловим, “соціальність” – загальна людяність у відносинах між людьми. Тобто соціальність сприяє об’єднанню людей між собою, зміцненню взаємозв’язків людини з іншими людьми, народом, суспільством у цілому [4, с. 119].

На відміну від попередніх визначень, Н. Мойсеюк під соціальністю розуміє культуру мислення й культуру почуттів, культуру духовного життя та культуру поведінки, яка формується в процесі спільної діяльності й спілкування [6, с. 69]. У цьому визначенні також підкреслено розвиток соціальності у взаємодії з іншими людьми.

Існують інші підходи до визначення терміна “соціальність”, крім наведених вище. Наприклад, у “Соціологічній енциклопедії” зазначено: “соціальність (соціальний) (від лат. *socio* – єднати, об’єднати; *socius*, *socium* – загальний, спільний; *socialis* – суспільний) – характеристика суспільного життя як спільного, яке проникнуте взаємозв’язком та взаємозалежністю життєдіяльності людей; характеристика окремих суспільних феноменів, проявів суспільного життя” [5, с. 479]. Далі вказано, що не все в життєдіяльності людини є виразом соціальності, не все має соціальний характер, тобто породжується взаємозв’язком з іншими людьми. Формування соціальності починається із соціальних дій, тобто з таких поведінкових актів, які свідомо зорієнтовані на інших людей та зачіпають їх інтереси, тому зустрічають ту чи іншу реакцію з їх боку. Соціальність набуває вираження в системі різних типів соціальних взаємодій між індивідами та людськими спільнотами [5, с. 479–480]. Таким чином, соціальність являє собою імпліцитну характеристику “спільності” людської життєдіяльності, опосередкований вираз цієї “спільності”, з чим не можна не погодитись. Дуже слушною є думка про те, що соціальність розвивається в соціальних діях особистості, які прямо або опосередковано спрямовані на інших людей.

А. Рижанова також вважає соціальність результатом соціального виховання, становлення, розвиток та вдосконалення якої відбувається спільними зусиллями соціальних суб’єктів через усі соціокультурні сфери. Науковець зауважує, що соціальність є проявом індивідуального творчого ставлення не лише до суспільного буття (як вважає В. Нікітін) як певної форми соціуму, а й до соціального буття, зокрема до сімейного, етнічного, регіонального, глобального тощо. До складових соціальності, на думку А. Рижанової, входять певні соціальні цінності, соціальні якості, соціальна поведінка [7, с. 36]. Звідси О. Пахомова робить висновки про різновиди соціальності щодо форм соціального буття, наприклад, про сімейну соціальність, релігійну соціальність, етносоціальність, регіональну соціальність, глобальну соціальність тощо. Виходячи з того, що рівень розвитку соціальності, напевне, залежить від вікових особливостей людини, О. Пахомова робить припущення про те, що є сенс виділити види соціальності щодо вікових періодів особистості: соціальність дітей дошкільного віку, соціальність молодшого школяра, підліткову соціальність, юнацьку соціальність тощо. Таким чином, структурні елементи соціальності (соціальні цінності, соціальні якості, соціальні почуття та соціальна поведінка) щодо виділених нами видів соціальності матимуть певну специфіку [8, с. 5].

Дошкільне дитинство характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку.

Серед основних здобутків дошкільного віку А. Богуш виокремлює образні форми пізнання навколишнього світу, розквіт яких припадає саме на цей віковий період; моральні почуття, які пов'язують дитину спочатку з рідними людьми, а з часом і ширшим колом дорослих та однолітків. Психологи (Б. Волков, В. Волкова) виокремлюють внутрішню позицію дошкільника стосовно інших людей, яка характеризується усвідомленням власного “Я”, усвідомленням своєї поведінки та інтересом до світу дорослих.

Дошкільне дитинство вважають періодом оволодіння соціальним простором людських відносин через спілкування з дорослими, а також через ігрові та реальні відносини з однолітками (Г. Абрамова, Л. Павлова, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Мухіна та ін.).

Старші дошкільники – це діти, які перебувають на кінцевому, базовому етапі фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дошкільного дитинства [9, с. 6–8].

Протягом старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних відносин дорослих людей, у який дитина намагається увійти. Центром для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій та вимог. Основна потреба – прагнення жити з людьми, що її оточують, спільним життям, входити з ними в безпосередній контакт, постійно перетинатися з проблемами дорослого світу, впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності. Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація відносин з однолітками, утворення “дитячого суспільства”, оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Розвиток особистості в дитинстві відбувається під впливом різноманітних соціальних інститутів: сім'ї, школи, позашкільних закладів, засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення) і живого, безпосереднього спілкування дитини з іншими людьми. У різні вікові періоди особистісного розвитку кількість соціальних інститутів, причетних до формування дитини як особистості, та їхнє виховне значення різні. У процесі розвитку особистості дитини велику роль відіграє сім'я, набуття нових основних особистісних якостей пов'язане, насамперед, з нею. У дошкільному дитинстві до впливу сім'ї додається вплив спілкування з однолітками, дорослими людьми, звернення до доступних засобів масової інформації.

Відносини з однолітками відіграють важливу роль у житті дошкільника, тож треба всіляко підтримувати прагнення вихованців спілкуватися, виявляти прихильність, адаптувати своє мовлення до особливостей співрозмовника, координувати свої дії, успішно співпрацювати, мирно розв'язувати складні ситуації, виявляти цілеспрямованість у взаємодії, особливо з приємними їм дітьми. Старші дошкільнята дедалі більше виявляють здатність до кооперації, альтруїзму; вони рідше сваряться, частіше розв'язують проблеми, не звертаючись по допомогу до вихователя.

За умови, що педагог коментує мотиви й наміри, якими продиктовані вчинки інших людей, дошкільники починають краще їх розуміти, брати до ува-

ги отриману інформацію, що позитивно позначається на спілкуванні дітей. Наприкінці свого перебування в садку дошкільники дедалі більше часу проводять з товаришами, тривалість їх спілкування починає наблизитися, а подекуди й перевищувати час, який вони проводять з вихователем. Групова рольова гра, яка ускладнюється за змістом, правилами, ролями, стає дедалі звичнішою. Дошкільник дістає від цього задоволення, а опинившись на самоті, намагається приєднатися до спільних занять з іншими дітьми.

Вікові зміни в соціальній взаємодії та грі сприяють здатності поставити себе на місце іншого, зрозуміти почуття іншої людини, виявити до неї співчуття. Діти спроможні ініціювати підтримку й допомогу тому, хто цього потребує, хоча роблять це вкрай рідко – частіше чекають пропозицій, доручень, вимог дорослого. Звичка дошкільника бачити труднощі іншого і при цьому лишатися стороннім спостерігачем негативно позначається на його соціальному досвіді, гальмує формування активної соціальної позиції, чуйності як соціально-моральної якості.

У спілкуванні, спільній діяльності з іншими дітьми малюк може побачити такі свої якості, які не виявляються у взаємодії з дорослими (уміння встановлювати контакти з однолітками, придумувати цікаву гру, виконувати в ній певні ролі тощо), починає усвідомлювати ставлення до себе інших дітей. У дошкільному віці саме в спільній грі дитина навчається виокремлювати “позицію іншого”, відмінну від власної, знижується дитячий егоцентризм. Однолітки, на відміну від дорослого, стають для неї мірилом для порівняння. Поведінка та дії інших дітей (у дитячій свідомості “саме таких, як він”) ніби винесені для неї назовні, тож легше усвідомлюються й аналізуються, ніж власні. Щоб навчитися правильно оцінювати себе, дитина спочатку навчається оцінювати інших, на яких вона може дивитися з боку. І не випадково діти оцінюють однолітків критичніше, ніж себе.

Щоб вихованці вчилися поставити себе на місце інших людей, варто разом з ними спостерігати за взаємодією людей (у тому числі незнайомих), ставити їм запитання щодо мотивів, змісту, засобів, результатів спілкування, обговорювати почуття, якими забарвлені людські контакти. Читаючи казки, оповідання, бажано частіше привертати увагу дітей до ситуацій, в яких персонаж має розв’язувати дилему, міркувати над соціально-моральними проблемами, здійснювати власний вибір.

Отже, ми вважаємо, що соціальність особистості в старшому дошкільному дитинстві є важливою соціально-педагогічною проблемою, яка полягає у відстороненні дитини від інших людей, небажанні спілкуватися, прагненні усамітнитись, відсутності інтересу до людей, униканні будь-яких контактів з ними.

Висновки. Таким чином, підвищити рівень соціальності дітей старшого дошкільного віку означає підвищити розвиток їх соціальних потреби, формування соціальних умінь та навичок, виховання “відчуття іншого”, здатність брати іншого до уваги, працювати в команді, діставати насолоду від допомоги та підтримки іншої людини в складній ситуації, знаходити в дитячому угрупованні своє місце, визначати свій статус серед однолітків відповідно до своїх можливостей та домагань, товаришувати.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці питань особливостей соціалізації дітей старшого дошкільного віку в межах дитячої субкультури.

Література

1. Брушлинский А.В. Социальность субъекта или субъект социальности / А.В. Брушлинский // Субъект и социальная компетенция личности / [под ред. А.В. Брушлинского]. – М. : Ин-т психологии РАН, 1995. – С. 3–23.
2. Соціальна філософія : короткий енциклопедичний словник. – К. ; Х., 1997.
3. Корсун І.В. Соціалізація старшокласників у сфері вільного часу : автореф. дис. ... канд. пед. наук / І.В. Корсун. – Луганськ, 1997.
4. Буслов К.П. Формирование социального в человеке / К.П. Буслов. – Мн., 1980.
5. Социологическая энциклопедия : в 2 т. – М., 2003. – Т. 2.
6. Мойсеюк Н.С. Педагогіка / Н.С. Мойсеюк. – К., 2001.
7. Рижанова А.О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті : дис. ... д-ра пед. наук / А.О. Рижанова. – Луганськ, 2005.
8. Пахомова О.М. Розвиток соціальності особистості як соціально-педагогічна проблема / О.М. Пахомова // Вісник ХДАК. – 2007.
9. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту. – Запоріжжя, 2007.

МАКОВЕЦЬКА Н.В.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ

Професійний розвиток особистості є одним із предметів вивчення акмеології – науки, що виникла на стику природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін; вивчає закономірності та механізми розвитку людини на етапі її зрілості й особливо в процесі досягнення нею найбільш високого рівня в цьому розвитку [1, с. 34].

Науковці (К.А. Абульханова, О.О. Бодальов, О.О. Деркач, Н.В. Кузьміна, Л.Г. Лаптев) зазначають, що оскільки акмеологія є науковою дисципліною, що формується, визначення її предметно-методичної специфіки та категоріально-методологічних рамок являє собою особливе проектувальне завдання, від вирішення якого залежать шляхи подальшого розвитку конкретних акмеологічних досліджень. Їм властиві три основні орієнтації: природничо-наукова, технологічна й гуманітарна [1, с. 35].

Мета статті – висвітлити теоретичний аспект акмеологічного підходу до професійного розвитку педагогів дошкільних навчальних закладів.

Природничо-наукова орієнтація в акмеології, як зазначають науковці, виражається в тому, що, по-перше, вона, прагнучи оформитися як самостійна наука, методологічно відповідає дисциплінарним стандартам (у вигляді вивчення в експерименті фактів, механізмів, закономірностей, їх математичної достовірності тощо), які склалися ще в класичному природознавстві. По-друге, під час аналізу ряду акмеологічних проблем (природи обдарованості, генетичних і психофізіологічних компонентів здібностей, психологічних передумов становлення професійної майстерності тощо) має місце апеляція до природничо-наукових знань з галузі вікової фізіології, психогенетики, психофізіології праці [1, с. 37].

Гуманітарна орієнтація в акмеології, згідно з науковими дослідженнями, виявляється ще більш різноманітно. Належачи до наук про людину, акмеологія знаходить свою онтологічну визначеність, з одного боку, на базі генетичної взаємодії із цими науками в ході історичного розвитку, а з іншого – у предметному відокремленні від них як самостійної дисципліни, що формується [1, с. 38].

Технологічна орієнтація акмеології, на думку науковців, виявляється не стільки в її безпосередній взаємодії з технічними науками (кібернетикою, системотехнікою, теорією інформації тощо), скільки у використанні властивих їм